

Humanitarika Švedijoje – didvyrė ar tarnaitė?

Eglė Voidogienė

Vilniaus universitetas, Kauno fakultetas
Kalbų, literatūros ir vertimo studijų institutas
Vilnius University, Lithuania
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva
E. paštas egle.voidogiene@knf.vu.lt
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5680-2297>
Moksliniai interesai: šiuolaikinė švedų kalba ir kultūra, Skandinavijos identitetas
Scientific research: contemporary Swedish language and culture, Scandinavian identity

Santrauka. Lietuvoje periodiškai pasigirstančios diskusijos apie humanitarinių mokslų likimą nesvetimos ir Švedijai. Ten taip pat keliami pamatiniai klausimai – ar ir kodėl humanitarika reikalinga šiuolaikinei visuomenei? Šiame straipsnyje pristatomas tyrimas, kurio tikslas – išanalizuoti humanitarikos legitimumo diskusiją viešojoje Švedijos erdvėje. Remiantis grindžiamosios teorijos elementais, buvo išanalizuoti 2004–2014 metais išleistuose populiariausiuose akademinuose bei kultūrinuose žurnaluose bei temą atitinkančiuose monografijose pateikti argumentai už humanitarinius mokslus. Juos sukategorizavus, gautos keturios pagrindinės grupės, t. y. keturi būdai grįsti humanitarikos legitimumą: akcentuojantis pilietinę jos svarbą, iškkeliantis humanitariką kaip didžiuosius laikotarpio iššūkius galinčią įveikti didvyrę, pabrėžiantis humanitarikos sąsajas su kitais mokslais ir žvelgiantis pro egzistencializmo prizmę. Vėliau trumpai apžvelgiama, ar autorių pateikti argumentai sulaukė atsako, t. y. ar ir kaip šie argumentų tipai atsispindėjo 2018 metų rudenį parlamento rinkimuose išrinktų partijų programose.

Reikšminiai žodžiai: humanitarika, humanitariniai mokslai, Švedija.

Humanities in Sweden: Heroes or Servants?

Summary. The aim of this research is to analyse the legitimacy problem of the humanities in Sweden. The first part presents the analysis of the arguments for the humanities published in relevant studies, anthologies as well as articles in the most popular cultural and academical magazines in Sweden from 2004 to 2014. The method was based on the Grounded Theory's elements and had three steps. The result was four big categories of the arguments which also reflected four concepts of the humanities that were prevailing in Sweden. 1) *Civic* humanities. The authors argued that the humanities are necessary in order to build a democratic society and educate citizens who would be able to think critically and act responsibly. This group of argumentations was the biggest and the most popular. 2) *Heroic* humanities. It was claimed that the humanities are necessary to face the most serious challenges, globalization, homophobia, Islamophobia, climate change etc. 3) *Integrative* humanities that are considered as most valuable when they collaborate with other disciplines. 4) *Existential* humanities. According to this group, the humanities are most valuable when they raise the existential questions. The second part presents a short analysis of the programs of political parties from the year 2018. Although the legitimacy problem of the humanities has not taken a bigger part there, we can find links to all four concepts.

Keywords: humanities, Sweden.

Eglė Voidogienė – Vilniaus universiteto Kauno fakulteto lektorė. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete studijavo filosofiją ir įgijo filosofijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį. Vėliau baigė skandinavistikos ir Europos studijų magistrantūros studijas Vilniaus universitete ir įgijo skandinavistikos magistro kvalifikacinį laipsnį.

Eglė Voidogienė is a lecturer at Vilnius University, Kaunas Faculty. She obtained the degree of Bachelor of Philosophy at Vilnius University, Faculty of Philosophy. Later the degree of Scandinavian studies was obtained at the same university, Faculty of Philology.

Įvadas

„Humanitarinių mokslų padėtis Lietuvoje iš esmės prasta, bet gal ne tiek iš vidaus <...>, kiek iš išorės: visuomenės akimis, būti humanitaru – tai būti paribyje, vos ne kažkokiu parazitu“, sakė humanitarinių mokslų daktarė Aistė Kučinskienė laikraščiu *Šiaurės Atėnai* duotame interviu (2018: 3). Toks aštrus pasisakymas gal ir sukelia skaitytojui nepatogumo jausmą, tačiau vargu, ar stebina. Humanitarikos krizę išgyvena ir Švedija. Joje taip pat keliami klausimai, ar ir kodėl šiais laikais reikalingi humanitariniai mokslai. Pasak šiai temai skirtą monografiją parašiusio idėjų istoriko Svanteso Nordino (2018), humanitarika šiandien kvestionuojama kaip niekada anksčiau.

Šiame straipsnyje pristatomas tyrimas, kurio tikslas – išanalizuoti humanitarikos legitimumo diskusiją viešojoje Švedijos erdvėje. Straipsnis dalinai paremtas baigiamuoju magistro darbu *Akivaizdūs ar nesuvokiami? Argumentai už humanitarinius mokslus Švedijoje 2004–2014 metais* (org. *Självlklara eller obegripliga? Argument för humaniora i Sverige 2004–2014*, Voidogienė 2015). Tyrimo objektas – humanitarinius mokslus remiantys argumentai, pateikti 2004–2014 metais populiariausiuose akademinuose bei kultūriniuose žurnaluose (*Tvärnsnitt, Sans, Ord & Bild, Glänta, Axess*) bei šiai tematikai skirtose monografijose *Alltings mått. Humanistisk kunskap i framtidens samhälle* (Ekström, Sörlin 2012), *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter* (red. Forser, Karlsohn 2013), *En annan humaniora – En annan tid. Another Humanities – Another Time* (red. Cederberg, Ruin 2010). Antroje dalyje trumpai apžvelgiamos 2018 metais parlamento rinkimuose dalyvavusių aštuonių didžiųjų partijų programos, siekiant patikrinti, ar kultūrinėje spaudoje guvi diskusija sulaukė atsako politinėje plotmėje.

Tyrimo metu buvo keliami trys humanitarinių mokslų legitimumo problemą detaliuojantys klausimai:

- 1) Kaip buvo grindžiamas humanitarikos legitimumas Švedijoje 2004–2014 metais, t. y. kokie argumentai už humanitarinius mokslus tuo metu buvo pateikiami publikacijose?
- 2) Kokias humanitarinių mokslų sampratas galima išskirti remiantis analizuojamais argumentais?
- 3) Ar ir kaip ši diskusija atsispindėjo 2018 metų rudenį parlamento rinkimuose išrinktų partijų programose?

Sąvokos *humanitarika* ir *humanitariniai mokslai* šiame straipsnyje vartojamos sinonimiškai, suprantant jas kaip įvardijančias humanitarinių mokslų visumą. Švedų kalboje vartojama sąvoka *humaniora* taip pat apibrėžiama kaip „humanitariniai mokslai arba mokomieji dalykai“ (SAOL). Vis dėlto patys autoriai, kurių argumentai buvo analizuojami šiame tyrime, griežto apibrėžimo dažniausiai nesilaiko ir kalba apie *humanitarinius*

ir *socialinius* mokslus, juos kaip vienį priešindami gamtos mokslams. Atsižvelgus į tai, šiame darbe skirtis tarp humanitarikos ir socialinių mokslų taip pat neakcentuojama.

Tyrimas buvo atliktas indukcinio metodu, remiantis grindžiamosios teorijos (Strauss, Corbin 1990) elementais. Pirmiausia iš analizuojamų publikacijų buvo išrinktos citatos, geriausiai atspindinčios humanitarinius mokslus ginančius argumentus. Buvo išanalizuotos 44 publikacijos ir išrinktos 143 citatos. Vėliau šios citatos buvo parafrazuotos išryškinant pagrindinę mintį. Galiausiai parafrazės buvo sukategorizuotos. Gautos keturios didelės grupės, leidžiančios teigti, kad humanitarika, ginant jos legitimumą, viešojoje Švedijos erdvėje buvo suprantama bent keturiais būdais: kaip *pilielinė*, kaip *didvyriška*, kaip *integratyvi* ir kaip *egzistencialistinė*. Detalų skirstymą galima rasti minėto magistro darbo priede.

Kitas žingsnis buvo apžvelgti svarbiausių Švedijos politinių partijų 2018 metų programos ir patikrinti, ar ekspertų bei mokslininkų pateikti argumentai padarė joms kokią nors įtaką. Tai pirmieji rinkimai po išanalizuoto laikotarpio pabaigos, tačiau laiko tarpas tarp jų – beveik ketveri metai, tad manytina, kad praėjo pakankamai laiko, jog per dešimtmetį išsakyti argumentai būtų suprasti, įsisavinti ir, jei pageidaujama, įtraukti į politines programas. Be to, nors antrojoje dalyje pateikta analizė nėra tokio plataus masto, ji leidžia patikrinti prielaidą, ar pirmojoje dalyje išskirtus tipus galima pritaikyti kaip galimą teoriją kitiems tyrimams.

Humanitarinių mokslų samprata ir juos remiantys argumentai buvo tirti kitose valstybėse. Danų tyrėjo Jespero Eckhardto Larseno daktaro disertacijoje analizuojami argumentai už humanitariką ir universitetus Novegijoje, Danijoje, Vokietijoje ir JAV 1945–2005 metais (2006). Geteborgo profesorius Aantas Elzinga (2009, 2012) yra analizavęs požiūrį į humanitarinius mokslus Šveicarijoje. Išskirti trys idealieji tipai: tradicinis, pragmatinis ir kritinis. Pirmuoju atveju teigiama, kad humanitariniai mokslai vertingi patys savaime kaip kultūrinė vertybė. Jie taip pat turi vadinamą kompensacijos potencialą, t. y. kritiniais momentais visuomenėje kelia vertybinius ir egzistencinius klausimus. Pragmatinis požiūris pabrėžia mokslų instrumentinę naudą ir praktinį pritaikomumą. Kritinis požiūris humanitarinius mokslus traktuoja pirmiausia kaip ugdančius piliečių kritinį mąstymą. Elzinga pateikti požiūriai didžiąja dalimi atsispindi ir Švedijos atveju, tačiau kai kurie aspektai skiriasi, pavyzdžiui, argumentų, kad humanitariniai mokslai vertingi patys savaime, Švedijoje praktiškai nėra. Todėl, siekiant geriau išryškinti švedišką aktualijas, buvo nuspręsta pamėginti indukciškai išskirti naujus tipus. Tikimasi, kad šis sąlyginai nedidelis tyrimas galės prisidėti prie Larseno ir Elzinga studijų iškeltų klausimų.

Humanitariką remiantys argumentai Švedijoje 2004–2014 metais

Atlikta analize buvo siekta ne tik išskirti galimas argumentų už humanitariką kategorijas, bet ir, remiantis jomis, plačiau aptarti humanitarinių mokslų sampratą Švedijoje. Išskirtų keturių grupių – pilietiškoji, didvyriškoji, integratyvioji ir egzistencialistinė humanitarika – pavadinimai buvo parinkti autorės, siekiant pabrėžti ryškiausias tos grupės atstovų argumentuose akcentuojamas savybes. Iš karto galima pastebėti, kad, nepaisant skirstymo, visoje diskusijoje itin ryškus antropomorfinis dėmuo – daug dažniau keliamas humanitarinių

mokslių atstovų visuomenėje vaidmens, o ne humanitarikos kaip specifinės pažinimo srities, klausimas. Į visuomenę orientuoti argumentai yra absoliučiai dominuojantys.

Pilietiškoji humanitarika

Didžiausia argumentų dalis pabrėžia humanitarinių mokslų kaip *pilietinės visuomenės ugdytojų* vaidmenį. Teigiama, kad humanitarinis išsilavinimas būtinas demokratinėi visuomenei, nes būtent jis ugdo kritiškai, savarankiškai mąstančius, informaciją reflektuojančius bei atsakingus piliečius. Puoselėjamos laisvės, tolerancijos vertybės.

Keliant klausimą, *kaip* humanitariniai mokslai prisideda prie pilietinės visuomenės ugdymo, išskiriami du pagrindiniai svarstymai. Pirmiausia siūloma humanitarių mokslų pagrindus suteikti kaip įmanoma platesnei visuomenės daliai. Daugiausia šia tema svarstę autoriai – Ekstrōmas ir Sōrlinas (2012). Siūloma, kad į kuo įmanoma daugiau, pageidaujama visas universitetines programas įeitų baziniai humanitariniai dalykai. Taip, anot autorių, visuomenėje didėtų individų, galinčių priimti toliaregiškus ir gerai apsvarstytus sprendimus, dalis.

Kitas būdas yra daugiau dėmesio skirti humanitarinių mokslų specialistams. Svarstoma, kad tik aukščiausios kvalifikacijos specialistai pajėgūs pateikti adekvatus, probleminius klausimus keliančius svarstymus, kurie „pažadintų“ visuomenę mąstymui (pavyzdžiui, Ōstling 2013). Kiti autoriai net išskiria konkrečias specialybes, kurioms reiktų skirti daugiau dėmesio ir resursų. Pavyzdžiui, Widmalmas kalba apie istorikų svarbą visuomenėje ir teigia, kad tik turint žinių apie praeitį galima formuoti ateitį (2013: 41). Liedmanas priduria, kad be gilaus istorinio žvilgsnio silpsta tiek politinis žodynas, tiek sąmoningumas (2013: 71). Įvairių humanitarinių krypčių atstovai taip pat kviečiami prisidėti prie geresnės visuomenės pačios visuomenės tyrimais. Pabrėžiama, kad demokratijos ir konfliktų tyrimai patys remia demokratiją (Jarrick 2013).

Kas vyksta su mąstymui „pažadinta“ visuomene? Ties šiuo klausimu dažniausiai prieinama prie demokratinių vertybių sampratos. Kokios jos yra, konkrečiai įvardijama ne taip dažnai, tačiau keletą išskirti galima. Humanitariniai mokslai, anot autorių, turėtų gilinti supratimą apie laisvę (Ekstrōm, Sōrlin 2012: 191), žmogaus teises (Forser 2013, Ruin 2013), žodžio laisvę (Forser 2013, Liedman 2013). Žodžio laisvė švediška jame kontekste dažniausiai suprantama kaip keitimasis nuomonėmis (*meningsutbyte*). Viena vertus, humanitarinių mokslų atstovai gali prisidėti prie bendro keitimosi nuomonėmis diskusijų ir tyrimu pavidalu. Kita vertus, jie gali rodyti gerą pavyzdį. Akademinės humanitarinių mokslų institucijos turėtų būti vieta, kurioje laisvai reiškiamos nuomonės, gimsta ir gali būti išsakytos naujos idėjos.

Kritinis mąstymas yra vertybė, kurios svarbą pabrėžia daug autorių. Teigiama, kad humanitarinių mokslų paskirtis ir nauda yra ugdyti kritiškai mąstančius piliečius. Kritinis mąstymas ir supratimas apibrėžiamas kaip gebėjimas mąstyti savo galva, kvestionuojant tai, kas priimama kaip savaimė suprantama, turint savo nuomonę, poziciją ir vertybes (Rider 2013), gebėjimas pažvelgti į pasaulį ir į patį save iš įvairių perspektyvų (Ekstrōm, Sōrlin 2012: 132), gebėjimas skaityti ir rašyti (Elam 2005), gebėjimas atskirti informaciją

nuo dezinformacijos ir propagandos (Widmalm 2013: 41), gebėjimas priimti toliaregiškus sprendimus pasveriant galimus padarinius (Ekström, Sörlin 2012, Jarrick 2013, Forser, Karlsohn 2013, Bergwik 2013). Būtent taip maštančių, atsakingų piliečių ugdymas suprantamas kaip pagrindinė humanitarinių mokslų teikiama nauda.

Verta pabrėžti, kad pilietiškumas nepainiotinas su patriotiškumu. Švediškoje diskusijoje tautos ir patriotizmo klausimas nėra keliamas.

Didvyriškoji humanitarika

Kita argumentų grupė taip pat susijusi su visuomene, tačiau visų pirma pabrėžia šiais laikais visuomenei tenkančius iššūkius. Humanitariniai mokslai pristatomi kaip būtini ir tinkami didžiosioms šių laikų problemoms diagnozuoti ir spręsti. Dėl kiek ambicingo ir didingo argumentavimo tono ši kategorija pavadinta „didvyriškąja humanitarika“.

To, kad pasaulis susiduria su naujais, komplikuotais iššūkiais, autoriai nekvestionuoja. Nuo ankstesnių istorinių laikotarpių jie skiriasi savo mastu, tarpusavio susietumu ir globalumu. Būtent *globalizacija* minima kaip vienas didžiausių iššūkių. Kaip pastebi Ekströmas ir Sörlinas, šis procesas yra unikalus, nes nepalieka nė vieno neįtraukto (2012: 22), kitaip tariant – jis aktualus visiems. Pati globalizacija nėra suprantama kaip savaiminis blogis, tačiau susiduriant skirtingoms kultūroms, randasi prielaidų ydingai mąstysenai ir veiksmams, pavyzdžiui, neapykantos ideologijoms.

Pateikiami du keliai, kaip humanitariniai mokslai turėtų su jomis kovoti. Pirmasis yra supažindinimas su svetimu, t. y. su kitomis kultūromis ir ideologijomis, taip siekiant sumažinti baimę ir priešišumą (Ekström, Sörlin 2012, Wiklund 2013). Tam gali būti naudingos net paprasčiausios priemonės: vertimai, vadovėliai, informaciniai straipsniai ir t. t. Kita vertus, humanitariniai mokslai turėtų padėti išsaugoti ir suprasti savo paties identitetą (Glans 2013, Ruin 2013), kuris turėtų tapti atspirties tašku būsimam dialogui. Teigiama, kad humanitarika kelia diskusijas dėl to, kas bendra konkrečioms žmonių grupėms, kas juos vienija. Prireikus ji net galinti „mobilizuoti nuomones“¹ (Glans 2013: 46). Ilgas ir nuoseklus įdirbis tiek susipažįstant su kitu, tiek su savimi, pasak autorių, gali paversti humanitarinius mokslus geriausiu ginklu kovojant su rasizmu ir rasistiniais stereotipais, antisemitizmu, homofobija, islamofobija (Widmalm 2013, Josephson, Lundgren 2013).

Kitas švediškojoje diskusijoje dažnai minimas iššūkis – *klimato kaitos* ir aplinkos apsaugos problemos. Ekströmas ir Sörlinas (2012) bei kiti šia tema rašę autoriai šias problemas visų pirma supranta kaip humanitarines, nes jos glaudžiai susijusios su žmogaus veikla, jų padariniai žmogui yra svarbūs ir ilgalaikiai, o galimi sprendimai glūdi žmonių mąstyme. Humanitariniai mokslai, autorių teigimu, yra ta institucija, kuri turėtų formuoti žaliają alternatyvą, ugdyti ekoideologiją. Lidénas (2006) teigia, kad be istorinės refleksijos apie žmogaus poveikį natūraliai aplinkai tvari plėtra nėra įmanoma. Juk aplinkos apsauga prasideda nuo idėjų ir mąstysenos. Verta pabrėžti, kad „žalioji visuomenės pokytis“ (*den gröna samhällsomvandlingen*) Švedijos visuomenėje išties ryškus ne tik teorinėje, bet ir

¹ Čia ir toliau citatų vertimai iš švedų kalbos – straipsnio autorės.

praktinėje plotmėje. Politinėse partijų programose, kurios bus analizuojamos antroje straipsnio dalyje, klimato ir aplinkos apsaugos problemoms skiriama daug dėmesio, tačiau daugiausia kalbama apie konkrečių techninių sprendimų paiešką, o ne apie ekomastymo ar visuomenės sąmoningumo ugdymą.

Pavienių problemų, prieš kurias turėtų stoti humanitariniai mokslai, spektras gana platus: „blogis, skurdas, spauda, rasizmas, smurtas, aplinkos tarša, naujųjų laikų autoritariniai režimai, melai ir karai – visa tai yra fenomenai, kurių priežastys yra istorinės, o išraiškos – kultūrinės“ (Jonsson 2013: 63–64). Autoriams svarstant apie kovą su šiais iššūkiais, humanitariką lydi tokie epitetai: „herojiška“, „būtina“, „pamatinė“, „gelbėjanti“, „kovojanti“. Tačiau net ir humanitarinius mokslus išaukštinantys autoriai dažnai pripažįsta, kad vienas lauke – ne karys.

Integratyvioji humanitarika

Trečiasis būdas argumentuoti atskleidžia humanitarinių kaip integratyvių mokslų sampratą. Pabrėžiama, kad humanitariniai mokslai yra bendros mokslų šeimos narys ir jų nauda pirmiausia yra stiprinti kitas žinijos sritis. Dalis autorių žengia dar toliau teigdami, kad mokslų skirstymas pagal sritis išvis turėtų būti panaikintas.

Pirmiausia aptarkime konkrečias mokslų sritis, kurioms, pasak autorių, galėtų pasitarnauti humanitarika. Vienas dažniausiai teikiamų pavyzdžių yra *medicina*. Argumentacija svyruoja nuo gana elementarių įžvalgų iki filosofinių diskusijų. Pavyzdžiui, teigiama, kad humanitariniai mokslai, padėdami geriau suprasti žmogų, turėtų ugdyti teigiamas medicinos personalo savybes, paprasčiausiai tarient, padaryti juos geresniais žmonėmis (Svanaeus 2010). Svarbu, kad medicinos personalas gautų pamatinę filosofijos, etikos, epistemologijos ir net estetikos suvokimą (Ekström, Sörlin 2012: 198). Konkretinant medicinos sritis, pabrėžiamas nepamainomas humanitarinių mokslų vaidmuo bioetikoje (Svanaeus 2010: 56) bei psichiatrijoje (Svanaeus 2012), ypač psichoanalizėje (Johansson 2013).

Kita sritis, kurioje našiai gali pasireikšti humanitarika, yra *informacinės technologijos*. Viena vertus, teigiama, kad daugelio informacinių technologijų naujovių neįmanoma sukurti be svaraus antropologų, psichologų, estetikos ir komunikacijos specialistų įnašo (Ekström, Sörlin 2012: 212–213). Kita vertus, pabrėžiama, kad šių technologijų raidą, naujus komunikacijos būdus, jų poveikį mąstymui taip pat būtina reflektuoti (Ehlin 2011). Ehlin savo straipsnyje „Hakeris kaip filologas“ kelia klausimus: kaip kompiuterija keičia rašymą? kas vyksta su kultūra ir žmogumi socialinėse medijose? (ten pat). Aiškinamasi, ką apskritai reiškia būti žmogumi skaitmeninėje eroje (Fjellestad, Bolter 2005).

Kitas mokslas, glaudžiai susijęs su humanitarika, yra *archeologija*. Teigiama, kad, pavyzdžiui, neįmanoma svariškai analizuoti istorinių su maistu susijusių sveikatos problemų nekreipiant dėmesio į tuo metu keltus egzistencinius klausimus (Lidén 2006: 17). Sąsajų su humanitarika turi ir *ekonomika*, kuri Linderio įvardijama kaip humanitarinis mokslas, nes, esą, tik žmogus ir jo idėjos kuria ekonomiką ir skatina judėti į priekį (2013). Galiausiai jau minėti aplinkos apsaugos klausimai skatina kalbėti apie *aplinkos apsaugos* humanitarinius mokslus (Sörlin 2013, Ekström 2013 ir kt.).

Kitas būdas integruoti humanitariką yra išvis atsisakyti mokslų skirstymo į sritis. Taip mąstantys autoriai dažnai remiasi mintimi, kad pasaulis yra nedalomas ir susijęs: „Gamtos mokslai tiria pasaulį be žmogaus, humanitariniai mokslai – žmogų be pasaulio. Tačiau pasaulis juk nedalomas ir vienas, čia tik mes užsispyrę daliname jį į du: žmogų ir gamtą, sielą ir kūną, sąmonę ir materiją“ (Lagerroth 2008: 35). Kadangi mūsų pasaulis toks, kuriame viskas tarpusavyje susiję, augant gamtos mokslų galiai vis labiau reikalinga ir humanitarika, nes priimamų sprendimų padariniai vis labiau ilgalaikiai ir neatšaukiami tiek gamtai, tiek žmogui (Myrdal 2005: 24). Benneras (2005) taip pat pabrėžia, kad šiais laikais neįmanoma atskirti gamtos nuo kultūros. Šiandienos problemos paprastai neturi vieno konkretaus šaltinio, o kyla iš gamtos ir žmogaus veiklos susidūrimo, todėl jas nagrinėti reikėtų ne apsiribojant konkretaus dalyko rėmuose, bet pasirenkant temą ir analizuojant ją iš įvairių perspektyvų. Panašiai argumentuoja visi už mokslinių sričių integratyvumą pasisakantys autoriai (Schuback 2010, Ekström, Sörlin 2012 ir kt.).

Humanitarikos kaip nesavarankiškos mokslo srities samprata gana nauja (palyg. Gustafsson 2014), griauianti klasikinius rėmus ir dėl to sulaukianti kritikos. Už ką ir kaip ji kritikuojama, apžvelgiama toliau.

Egzistencialistinė humanitarika

Pirmosios trys kategorijos tarpusavyje gana glaudžiai susijusios ir viena kitai neprieštarauja. Tačiau galima išskirti dar vieną argumentavimo tipą, kuris pasižymi kitų grupių, ypač integratyviųjų humanitarinių mokslų, kritika. Šią grupę būtų galima pavadinti egzistencialistiniais humanitariniais mokslais, nes jos atstovai ragina kelti amžinuosius egzistencijos, gyvenimo prasmės, sambūvio su kitu klausimus.

Net šių autorių žodynas kitoks. Jie vengia *naudos* sąvokos ir mieliau renkasi terminą *prasmė*. Teigiama, kad ydinga kalbėti apie humanitarikos naudą, nes „humanitarikos reikšmė pasaulyje pasireiškia ne faktiniais, lengvai pastebimais rezultatais, bet greičiau trūkumu ir poreikiu to, kur humanitarika yra stipri“ (Elam 2005: 58). Aršią kritiką kalbėjimui naudos sąvokomis humanitarikos kontekste straipsnyje „Humanitaras kaip pagalbinė merga“ išreiškė Lönnrothas (2014). Jo teigimu, iki kasdienių problemų „susmulkėję“ humanitariniai mokslai praranda savo identitetą ir esmę ir tampa tarnaitė socialinių problemų sprendimo procese.

Visuomenė – kita šia argumentacija besiremiančių autorių vengiama sąvoka. Visuomenė svarbi, tačiau svarbesnis jiems žmogus, jo vidinis pasaulis, mintys ir jausmai. Buvimas visuomenėje pirmiausia reiškia susidūrimą su Kitu, tad autoriai mieliau rankasi sąvoką *būtis, sambūvis (tillvaro)* nei *visuomenė*.

Kas lieka, atmetus kitoms kategorijoms tokias svarbiais naudos ir visuomenės sampratas? Pasak „egzistencialistų“, lieka esmė. Teigiama, kad tikroji, neišmatuojama humanitarikos prasmė yra suteikti žmogui gyvenimo pamatą keliant klausimus apie gerį ir blogį (Forser 2013: 23), kaip reikia gyventi, kaip būti kito akivaizdoje (Ekström, Sörlin 2012), kas yra žmogiškumas (Schuback 2010: 69). Labai svarbus *laiko* vaidmuo. Autoriai Liedmanas (2005), Sjöholmas (2013), Wiklundas (2013), Ruinas (2013) ir kiti

humanitariką vertina kaip padedančią suprasti žmogaus esmą tarp praeities ir dabarties, o dažnai ir ateities. Bandoma suprasti žmogaus vietą laiko tėkmėje.

Sąryšio, konteksto (sammanhang) supratimas ir savo vietos ieškojimas šiems autoriams yra labai svarbus. Taip suteikiamas pagrindas, prasmė žmogaus gyvenimui. Teigiama, kad humanitarika yra „pamatinė individo galimybei sukurti prasmę ir sąryšį savo paties gyvenime“ (Widmalm 2013: 37). Ir ne tik individo – Ekströmas ir Sörlinas teigia, kad toks pat modelis galioja ir visai visuomenei, t. y. humanitarika vysto visuomenės gebėjimą save įprasminti (2012: 46).

Egzistencialistinė samprata humanitarinius mokslus daro artimesnius menui nei mokslui (Sjöholm 2010), nes rezultatai nėra išmatuojami ar aiškiai įvardinami, tačiau, nepaisant to, svarbūs, paveikūs ir būtini.

Už tyrimo ribų

Siūlomos keturios humanitarikos sampratos yra pakankamai plačios ir apima daugumą 2004–2014 metais pateiktų argumentų, grindžiančių humanitarikos legitimumą. Vis dėlto esama ir tokių, kurių nebuvo galima priskirti nei vienai grupei. Pavyzdžiui, Stokholmo universiteto profesoriaus Arne Jarricko argumentai apie tai, kad net ir nenaudingi tyrimai gali būti naudingi, nes žadina žmonių smalsumą. Jis retoriškai klausia: „O kas pasiruošęs vienos rūšies smalsumą vertinti kaip geresnį už kitos?“ (2005: 15). Negana to, sudėtinga įvertinti, kas iš tiesų yra naudinga. Autorius primena, kad istorijoje buvę daug atvejų, kai ezoterine laikyta veikla pasirodė esanti labai naudinga ir svarbi. Todėl omenyje reikėtų turėti slaptą humanitarikos naudą, nors jos iš karto ir nesimato (ten pat).

Į tyrimą taip pat nepateko pačios naujausios publikacijos. Pastaraisiais metais buvo išleista monografija *Samverkansformer: nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap (Bendradarbiavimo formos: nauji keliai humanitariniams ir socialiniams mokslams, 2018)*, kuri galėtų našiai papildyti kategorijas, ypač integratyviosios humanitarikos. Taip pat pasirodė humanitarikos ir informacinių technologijų sąsajas analizuojanti knyga *Digital humaniora: humaniora i en digital tid (Skaitmeninė humanitarika: humanitarika skaitmeniniais laikais, 2017)*.

Kadangi tirti buvo argumentai, o argumentų tikslas yra įtikinti, įdomu ir vertinga įvertinti, ar šie argumentai pasiekė savo tikslą Švedijos politinių partijų programose. Kartu tai galimybė patikrinti, ar tyrimo metu sukurta teorija – išskirtos keturios kategorijos – gali būti pritaikoma praktiškai.

Humanitarika politinių partijų programose

Nėra politikos be kalbos ar argumentų (Albæk 2004: 23). Būtent argumentai yra ta grandis, kuri sieja viešojoje erdvėje pasirodžiusius samprotavimus apie humanitariką ir realios politikos vykdytojus.

Po 2018 metų rinkimų į Švedijos parlamentą pateko aštuonios politinės partijos (nurodytos nuo populiariausios iki surinkusios mažiausiai balsų): Socialdemokratų partija,

Nuosaičių partija, Švedijos demokratai, Centro partija, Kairiųjų partija, Krikščionys demokratai, Liberalų partija ir Žalieji. Visų partijų programose vyrauja teigiamas požiūris švietimo ir mokslo klausimais – teigiama, kad tai yra demokratinės visuomenės pagrindas. Tačiau ar skiriama dėmesio konkrečiai humanitarikai?

Daugiausiai balsų gavusios Socialdemokratų partijos programa vadinasi *Programa pokyčiams* (2013). Švietimas ir mokslas, anot jų, irgi turėtų prisidėti prie bendrų pokyčių, vystymosi: „Išsilavinimas ir kultūra yra žmogaus asmeninės laisvės ir vystymosi įrankiai. Bet jie taip pat yra ir priemonės visuomenės vystymuisi bei mūsų bendrai gerovei pasiekti“ (ten pat: 32). Vystytis turi ir patys mokslai. Socialdemokratų nuomone, šis vystymasis turėtų vykti integratyvumo link: „Tarpdisciplininiai ir daugiadisciplininiai tyrimai turėtų būti skatinami, o sąlyčio taškai tarp techninių ir humanitarinių mokslų plečiami“ (Ten pat: 33). Daugiau dėmesio konkrečiai humanitarikai nėra skiriama, tačiau socialdemokratai pabrėžia, kad mokslas ne tik turėtų suteikti techninių žinių, bet ir ugdyti demokratines vertybes, „suteikti įrankių savarankiškai interpretuoti ir vertinti informaciją, matyti socialinius kontekstus ir atskirti faktus nuo vertinimų“ (Ten pat: 32). Nors tiesiogiai neįvardijama, tačiau manytina, kad šį uždavinį pirmiausia padeda įgyvendinti humanitariniai ir socialiniai mokslai. Taigi partijos programa atskleidžia pilietiškosios ir integratyviosios humanitarikos sampratą.

Nuosaičiai savo programoje *Moderni darbo partija visai Švedijai* (2013) taip pat akcentuoja mokslinių tyrimų svarbą: „<...> tik nuo mokslinių tyrimų priklauso, kaip Švedija ir Europa susidoros su globalizacijos iššūkiais“ (Ten pat: 19). Čia akivaizdi mokslų-didvyrių samprata. Nors konkrečiai neminima, galima numanyti, kad į šią sampratą įeina ir humanitariniai mokslai, nes, pasak partijos, „svarbios tiek teorinės, tiek praktinės žinios“ (Ten pat). Atskirai humanitarikos reikšmė partijos programoje išsakoma tokiu sakiniu: „Ypač sudėtingose ir daugiabriaunėse visuomenėse humanitariniai mokslai užima svarbią vietą“ (Ten pat). Humanitarika čia lyg iškeliamą į priekį. Vis dėlto pastraipa pratęsiama tokiais žodžiais: „Tuo pat metu matome, kad daug darbdavių turi sunkumų, kai reikia rasti, pavyzdžiui, kompetentingą inžinierių, o tai trukdo darbo galimybėms ir augimui. Todėl reikia imtis ypatingų priemonių, kad būtų didinamas susidomėjimas gamtos mokslais. Įsidarbinamumas turi būti svarbus, lemiantis faktorius aukštajame moksle“ (Ten pat). Taigi Nuosaičiams humanitarika svarbi, tačiau nėra prioritetinga.

Švedijos demokratai (2014) mini išsilavinimo svarbą, tačiau apie konkrečias mokslo sritis nekalba. Centro partija nurodo, kad švietimas turėtų užtikrinti aukštos kokybės tyrimus ir išsilavinimą, kurie turėtų prisidėti prie „augimo ilgoje perspektyvoje“, pirmiausia dėmesį kreipiant į ekonominį augimą (Centro partija 2013). Atskirai humanitarikai dėmesio neskiriama. Konkrečiai humanitarikos nemini ir Kairieji, kalbantys tik apie bendrą mokslinių tyrimų naudą „socialistinei, feministinei ir antirasistinei visuomenei ekologiškais pagrindais“ (Kairieji 2016: 57) ugdyti.

Iš bendro konteksto išsiskiria Krikščionių demokratų partija. Jie ne tik pabrėžia humanitarikos svarbą, bet ir nutolsta nuo pragmatinės mokslų sampratos. Verta pacituoti ilgesnę ištrauką iš jų programos (2016: 84, kursyvai – autorės):

Mokslinis darbas, vykdomas universitetuose ir neuniversitetinėse aukštosiose mokyklose, yra žmogui natūralaus žinių troškulio ir *tiesos siekimo* išraiška ir dėl to turi *savaiminę* vertę. *Visoms* mokslo sritims turi būti garantuoti pakankami ištekliai, todėl į ekonominį augimą nukreipta mąstysena negali dominuoti dalinant išteklius universitetams ir neuniversitetinėms aukštosioms mokykloms. Nors universitetai ir neuniversitetinės aukštosios mokyklos yra labai reikšmingi, pavyzdžiui, ūkio atsinaujinimui, regionų vystymuisi ir geresnei sveikatai, sritims, kurių pasiekimai negali būti tiesiogiai išreikšti materialiniu prieaugiu, turi būti užtikrintos geros sąlygos. Išsilavinimas ir tyrimai šiose srityse, pavyzdžiui, humanitarikoje, dažnai yra kultūros nešėjai ir prisideda prie aukštesnės gyvenimo kokybės.

Matome, kad Krikščionių demokratų partijai humanitarika yra prioritetinga sritis, vertinama pati savaime, o ne vien kaip pagalbinis įrankis visuomenės stiprinimui ar ekonomikos augimui užtikrinti. Mokslinė veikla, apibūdinta kaip atliepanti pamatinius dvasinius žmogaus poreikius, artima egzistencialistinei humanitarikos sampratai.

Liberalai savo programoje daug dėmesio skiria išsilavinimui, mokslui ir žinioms. Jų vertė grindžiama remiantis tiek pilietiškąja, tiek egzistencialistine samprata: „Aukštasis mokslas ir moksliniai tyrimai prisideda prie individo vystymosi ir kritinio mąstymo, taip pat prie visuomeninio ir ekonominio vystymosi. Visų pirma švietimas ir moksliniai tyrimai yra žmogaus žinių siekimo ir noro daugiau suprasti apie save ir apie jį supantį pasaulį išraiška“ (Liberalai 2017: 9). Į šiuos apibendrintus apibrėžimus greičiausiai įeina ir humanitariniai mokslai, tačiau patys liberalai apie atskiras mokslo sritis nekalba.

Mokslo bei išsilavinimo nauda neabejoja ir Žalieji, ir jie neapsiriboja vien į tvarųjį vystymąsi nukreiptais moksliniais tyrimais. „Žinios prisideda prie aplinkinio pasaulio supratimo, nesvarbu, ar jos yra iš komercinio intereso, ar ne. Humanitariniai mokslai, menai ir tarpdisciplininės kryptys stiprina ir vystosi kartu su techniniais, gamtos ir socialiniais mokslais“ (Žalieji 2013: 8), teigia Žalieji. Taigi jų programoje išryškėja integratyvosios humanitarikos samprata. Jų teigimu, tokie tyrimai yra „būtinos prielaidos komerciniams proveržiams ateityje ir sėkmingiems novatoriškiems tyrimams“ (Ten pat). Taigi panašu, kad humanitarika Žaliesiems svarbi, tačiau ne savaime, o kaip pagalbinė priemonė kitų mokslų pasiekimams.

Apžvelgus partines programas buvo rasta visų keturių humanitarikos sampratų užuomazgų, nors apskritai dėmesio humanitarikai skiriama sąlyginai nedaug – rimčiau ši klausimą iškelia tik Krikščionys demokratai. Vis dėlto tyrimo apimtis buvo per maža, kad būtų galima daryti plačias išvadas. Tik papildomai išanalizavus vyriausybės programas, partijų pasiūlymus ir ankstesnes programas, išvalgas būtų galima tvirtai pagrįsti.

Išvados

Humanitarinių mokslų legitimumą grindžiančių argumentų analizė atskleidė, kad 2004–2014 metais Švedijoje paskelbtose publikacijose nebuvo vienos vyraujančios humanitarikos sampratos. Jų galima išskirti bent keturias: pilietiškąją, didvyriškąją, integratyviąją ir egzistencialistinę. Vis dėlto bendrą tendenciją matyti galima – diskusijose

ryškus antropomorfinis dėmuo, t. y. daug dažniau keliamas humanitarinių mokslų atstovų visuomenėje vaidmens, o ne humanitarikos kaip specifinės pažinimo rūšies vertės klausimas. Dominuoja argumentai, kuriais pabrėžiama visuomeninė humanitarikos reikšmė: tiek humanitarikai funkcionuojant kaip savarankiškai mokslo sričiai, tiek bendradarbiaujant su kitomis disciplinomis.

Politinių partijų programų analizė atskleidė, kad sąlyginai guvi diskusija kultūrinėje erdvėje politinėje plotmėje nėra tokia ryški. Partinėse programose humanitarika minima retai, dažniau akcentuojama bendra švietimo ir mokslinių tyrimų nauda. Argumentuose, kuriuos partinėse programose vis dėlto galima išskirti, esama sąsajų su visomis humanitarikos sampratomis. Tad nors atlikta programų analizė nebuvo pakankamos apimties, kad būtų galima daryti plačias išvadas, pasiūlytas argumentų už humanitariką skirstymas argumentuotinas kaip tinkamas tokioms analizėms atlikti. Tolimesni tyrimai galėtų būtų vystomi bent dviem kryptimis: atliekant svaresnę politinio diskurso analizę arba atliekant lyginamąjį tyrimą ir išanalizuojant humanitarikos sampratą kitoje šalyje. Taip dar geriau išryškėtų Švedijos atvejis bei būtų patikrintas išskirtų tipų pritaikomumas kitų atvejų analizei.

Šaltiniai

Centro partija 2013. *Centerpartiets Idéprogram mars 2013 i Upplands Väsby*. Partijos programa (Centerpartiet). Prieiga: <<https://www.centerpartiet.se/download/18.145b416915819de0fb62e10f/1478006852784/H%C3%A4r-kan-du-1%C3%A4sa-hela-id%C3%A9programmet.pdf>> [Žiūr. 2019 01 02].

Kairieji 2016. *Vänsterpartiets Partiprogram*. Kairiųjų partijos programa (Vänsterpartiet). Prieiga: <https://www.vansterpartiet.se/app/uploads/2017/06/Partiprogram_V-1jun2017.pdf> [Žiūr. 2019 01 02].

Krikščionių demokratų partija 2016. *Principprogram*. Krikščionių demokratų partijos programa (Kristdemokraterna). Prieiga: <<https://kristdemokraterna.se/wp-content/uploads/2016/11/Kristdemokraternas-principprogram.pdf>> [Žiūr. 2019 01 02].

Liberalai 2017. *Frihet i globaliseringens tid*. Liberalų partijos programa (Liberalerna). Prieiga: <<https://www.liberalerna.se/wp-content/uploads/liberalernas-partiprogram-1.pdf>> [Žiūr. 2019 01 02].

Moderni darbo partija visai Švedijai 2013. *Moderaternas Handlingsprogram. Ett Modernt Arbetarparti för Hela Sverige*. Nuosaukiųjų partijos programa (Moderaterna). Prieiga: <https://moderaterna.se/sites/default/files/page_attachments/2017-02/handlingsprogram_-_ett_modernt_arbetarparti_for_hela_sverige_2013_2.pdf> [Žiūr. 2019 01 02].

Programa pokyčiams 2013. *Ett Program för Förändring*. Socialdemokratų partijos programa (Socialdemokraterna). Prieiga: <https://www.socialdemokraterna.se/globalassets/var-politik/partiprogram-och-riktlinjer/ett-program-for-forandring_2013.pdf> [Žiūr. 2019 01 02]. <https://doi.org/10.23995/tht.79908>

Švedijos demokratai 2014. *Sverigedemokraternas Principprogram 2011*. Švedijos demokratų partijos programa (Sverigedemokraterna). Prieiga: <https://sd.se/wp-content/uploads/2013/08/principprogrammet2014_webb.pdf> [Žiūr. 2019 01 02].

Žalieji 2013. *Partiprogram*. Žaliųjų partijos programa (Miljöpartiet De gröna). Prieiga: <https://www.mp.se/sites/default/files/miljopartiets_partiprogram_lagupplost_2013.pdf> [Žiūr. 2019 01 02].

Literatūra

Albæk, E., 2004. *Ekspertizė ir viešojo politika: keisti sugulovai?* Vilnius: Eugrimas.

Benner, M., 2005. Naturvetenskapen intar humanvetenskapens domän. *Axess* 2, 14–16.

- Bergwik, S., 2013. Den sammansatta världen. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 159–163.
- Ehlin, L., 2011. Hackern som filolog. *Ord & Bild* 5, 31–36.
- Ekström, A., 2013. Självständig eller isolerad? Om samverkan i forskarutbildning. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 103–110.
- Ekström, A., Sörlin, S., 2012. *Alltings mått. Humanistisk kunskap i framtidens samhälle*. Stockholm: Norstedts.
- Elam, I., 2005. Ut ur undantagstillståndet. *Glänta* 1–2, 58–59.
- Elzinga, A., 2009. *The humanities in a time of changing demands, boundaries and reconfigurations*. Prieiga: <<https://humaniorasociety.wordpress.com/2009/02/>> [Žiūr. 2019 01 10].
- Elzinga, A., 2012. Humaniora i en tid av förändrade villkor. In: *Humaniora i kunskapssamhället. En nordisk debattbok*. Red. J. E. Larsen, M. Wiklund M. Malmö: NSU press, 25–56.
- En annan humaniora – En annan tid. Another humanities – Another time* 2010. Red. C. Cederberg, H. Ruin. Stockholm: Södertörns högskola.
- Fjellestad, D., Bolter, J. D., 2005. Humaniora i den digitala eran. *Tvärsnitt* 2, 41–44.
- Foster, T., 2013. Att försvara humaniora – allianser och vidgade perspektiv. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 15–25.
- Forser, T., Karlsohn, Th., 2013. Förord. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 7–12.
- Glans, K., 2013. Ett hum om framtiden. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 43–48.
- Gustafsson, H. Ö., 2014. *Elfenbenstornet under belägring: Legitimering och mobilisering av humaniora i Sverige 1937–1947*. Prieiga: <<http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A723881&dswid=-9583>> [Žiūr. 2017 09 10].
- Jarrick, A., 2005. Kunskapsvinster med individens som analysenhet. *Tvärsnitt* 4, 12–15.
- Jarrick, A., 2013. Humanioras framtid – finns den? In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 165–172.
- Johansson, P. M., 2013. Psykanalys och humaniora. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 117–124.
- Jonsson, S., 2013. Vi är det enda som finns kvar. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 57–64.
- Josephson, P., Lundgren, F., 2013. Efterlyses: humanistisk självreflektion. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 173–180.
- Lagerroth, E., 2008. Naturvetare och humanister behöver varandra. *Tvärsnitt* 2, 35.
- Larsen, J. E., 2006. "ikke afbrød alene..." *Argumenter for humaniora og universitetet i Norge, Danmark, Tyskland og USA 1945–2005*. Prieiga: <http://pure.au.dk/portal/files/32/Ikke_af_br_d_alene...> [Žiūr. 2019 01 02].
- Lidén, K., 2006. Naturvetenskapen behöver humaniora. *Tvärsnitt* 4, 16–19.
- Liedman, S.-E., 2013. Humanisterna, politiken och ansvaret. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 65–71.
- Linder, P. J. A., 2013. Ekonomins humanistiska kärna. *Axess* 8, 19.
- Lönnroth, L., 2014. Humanisten som piga. *Axess* 6, 64–65.
- Myrdal, J., 2005. Den ensammes monografi och forskargängets pek. *Axess* 2, 21–24.
- Nordin, S., 2018. *Humaniora i Sverige: framväxt, guldålder, kris*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB.
- Östling, J., 2013. Stilen och vetenskapen – om humanisternas språk. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 87–93.
- Rider, SH., 2013. Har filosofin en framtid? Ett anspråkslöst förslag. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 49–55.
- Ruin, H., 2013. Humaniora som uppgift och äventyr. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 181–187.

Samverkansformer: Nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap 2018. Red. M. Berg, V. Fors, R. Willim. Lund: Studentlitteratur AB.

SAOL – Svenska Akademiens Ordlista. Prieiga: <<https://svenska.se>>

Schuback, M. S. C., 2010. Om nyttan och onyttan men humaniora för livet: En annan humaniora – en annan tid. In: *En annan humaniora – En annan tid. Another humanities – Another time*. Red. C. Cederberg, H. Ruin. Stockholm: Södertörns högskola, 65–70. <https://doi.org/10.2307/3436958>

Sjöholm, C., 2010. What Are We Fighting For? Humanities and the Legacy of Exclusion. In: *En annan humaniora – En annan tid. Another humanities – Another time* 2010. Red. C. Cederberg, H. Ruin. Stockholm: Södertörns högskola, 85–91.

Sjöholm, C., 2013. Om diskursens sammanbrott – från Bernadotte till Butler. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 27–33.

Skaitmeninė humanitarika: humanitarika skaitmeniniais laikais 2017. – *Digital humaniora: humaniora i en digital tid*. Red. P. O. Erixon, J. Pennlert. Göteborg: Daidalos.

Strauss, A., Corbin, J., 1990. *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, CA: Sage.

Svenaesus, F., 2010. Medicinens humaniora: Vad skulle det kunna vara? In: *En annan humaniora – En annan tid. Another humanities – Another time* 2010. Red. C. Cederberg, H. Ruin. Stockholm: Södertörns högskola, 53–58.

Svenaesus, F., 2012. Filosofer och psykiatrer bör samverka. Intervju P C Jersild. *Sans* 4, 23–25.

Sörlin, S., 2013. Miljöns humaniora. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 215–222.

Šiaurės Atėnai 2018. Mažas žingsnis doktorantui ir milžiniškas šuolis humanitarikai. Su humanitarinių mokslų daktare Aiste Kučinskiene, literatūros doktorantėmis Neringa Butnoriute ir Lina Buividavičiute kalbasi Rokas Povilius. *Šiaurės Atėnai* 2018 09 03, 15, 3–4.

Voidogienė, E., 2015. *Självlara eller obegripliga? Argument för humaniora i Sverige 2004–2014*. [Rankraštis]: magistro darbas. Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas.

Widmalm, S., 2013. Humaniora som undantag. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 35–41.

Wiklund, M., 2013. Frågan om framsteget – plaidoyer för en humanistisk modernitet. In: *Till vilken nytta? En bok om humanioras möjligheter*. Red. T. Forser, Th. Karlsohn. Göteborg: Daidalos AB, 239–245.